

STRAŻNIK KRET I POMOCNIK ŚMIERCI

autor: Grzegorz Siwor

Słowa kluczowe ▶ relacje polsko-żydowskie w czasie II wojny światowej ▶ różne postawy Polaków wobec ratowania Żydów ▶ ukrywanie się ▶ Judenjagd ▶ likwidacja gett ▶ akcja „Reinhardt” ▶ powstanie w getcie warszawskim ▶ strażnik kret ▶ pomocnik śmierci

Grupa docelowa:

młodzież w wieku 16-18 lat

Czas trwania warsztatu:

120 minut lub 45 minut (program dostosowany do lekcji w szkole)

Wielkość grupy:

30 osób (maksymalnie)

Opis:

Podczas zajęć poznajemy tezy przełomowego w polskim dyskursie publicznym na temat Zagłady eseju Jana Błońskiego *Biedni Polacy patrzą na getto* opublikowanego w „Tygodniku Powszechnym” w 1987 roku. Choć współczesne badania historyczne rysują znacznie bardziej złożony, zdecydowanie ciemniejszy obraz relacji polsko-żydowskich podczas wojny, niż ten obowiązujący w latach 80. XX wieku, tezy Błońskiego wciąż pozostają aktualne. W zrozumieniu tego zagadnienia pomocnym materiałem będą fragmenty książki Jana Grabowskiego *Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942-1945. Studium dziejów pewnego powiatu*.

Punkty z podstawy programowej:

JĘZYK POLSKI

- ▶ uczeń wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty
- ▶ uczeń dostrzega w świecie konflikty i rozumie źródła tych konfliktów

HISTORIA

- ▶ uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problematycznym
- ▶ uczeń przedstawia przyczyny i skutki Zagłady oraz opisuje przykłady oporu ludności żydowskiej
- ▶ uczeń opisuje postawy Żydów wobec polityki eksterminacji, w tym powstanie w getcie warszawskim, a także opisuje postawy społeczeństwa polskiego wobec Zagłady

ETYKA

Uczeń potrafi omówić zagadnienia:

- ▶ człowiek jako osoba i jego działania; etyczna analiza aktywności ludzkiej; motywy podejmowania decyzji
- ▶ świadomość moralna; rola sumienia w prawidłowym rozwoju wewnętrznym; sądy i oceny moralne; przykłady patologii w zakresie świadomości moralnej

Materiały:

- ▶ Grabowski J., *Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942-1945. Studium dziejów pewnego powiatu*. Warszawa 2011, [fragmenty rozdziałów: *Druga faza Jugendjagd, Statystyka mordów na Żydach, Okoliczności śmierci*] (Załącznik 1).
- ▶ Jan Błoński *Biedni Polacy patrzą na getto*, *Tygodnik Powszechny* 1987, nr 1. [online] <http://tygodnik.onet.pl/kraj/biedni-polacy-patrza-na-getto/qbh36> [dostęp: 15.06.2015] (Załącznik 2).
- ▶ Miłosz Cz., *Biedny chrześcijanin patrzy na getto, Campo di Fiori*.
- ▶ Karty pracy.
- ▶ Film Andrzeja Brzozowskiego *Przy torze kolejowym* [online] https://www.youtube.com/watch?v=M9n_9cyqV7A [dostęp: 15.06.2015].
- ▶ Materiały plastyczne, papier, kredki, ołówki itp.

Przebieg warsztatu (120 minut):

1. Uczniów dzielimy na pięć grup, rozdajemy karty pracy do analizy tekstów Jana Grabowskiego i Jana Błońskiego.
2. Uczniowie analizują fragmenty książki Jana Grabowskiego *Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942-1945. Studium dziejów pewnego powiatu*. Pracując w grupach z fragmentami tekstu, przygotowują wypowiedź zawierającą wnioski z tekstu Jana Grabowskiego. Prezentacja kolejnych wypowiedzi młodzieży może wywołać dyskusję, której nie należy unikać (20 minut).
3. W drugim etapie uczniowie, nadal pracując w pięciu grupach i posługując się kartami pracy, dokonują analizy eseju Jana Błońskiego. Każda grupa pracuje nad innymi problemami. Ich wnioski staną się więc swoistym komentarzem do rozdziałów książki Grabowskiego. Materiałem pomocniczym będą pełne teksty wierszy Miłosza (40 minut).
4. Praca plastyczna. Prezentacja odpowiedzi z wypełnionych kart powinna ułatwić młodzieży wykonanie stojącego przed nimi zadania: będą musieli stworzyć plakat, graficzny wizerunek *strażnika kreta* lub *pomocnika śmierci*. Dyskusja wokół prac (40 minut).
5. Prowadzący podsumowuje warsztat. Na koniec projekcja filmu Andrzeja Brzozowskiego *Przy torze kolejowym* (20 minut).

Przebieg warsztatu (45 minut):

1. Klasę dzielimy na kilka grup. Rozdajemy wszystkim karty pracy do analizy tekstów Jana Grabowskiego i Jana Błońskiego.
2. Uczniowie analizują fragmenty książki Jana Grabowskiego *Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942-1945. Studium dziejów pewnego powiatu*. Pracując w grupach z fragmentami tekstu przygotowują wypowiedź zawierającą wnioski z tekstu Jana Grabowskiego. Prezentacja kolejnych wypowiedzi młodzieży może wywołać dyskusję, której nie należy unikać (20 minut).
3. W drugim etapie uczniowie dokonują analizy eseju Jana Błońskiego. Uwaga: każda grupa otrzymuje tylko kartę nr 5. Wnioski z analizy eseju Błońskiego staną się swoistym komentarzem do rozdziałów książki Jana Grabowskiego. Materiałem pomocniczym będą pełne teksty wierszy Miłosza. Analizę kończy dyskusja na temat postaw Polaków wobec Zagłady (25 minut).

Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942-1945. Studium dziejów pewnego powiatu

- 1.** W społeczeństwie polskim utrzymuje się mit powszechności kary śmierci wykonywanej przez hitlerowców na Polakach za ukrywanie Żydów. Przedstaw zawarte w tekście ustalenia historyków na ten temat.
- 2.** Wskaż zawarte w tekście przykłady negatywnych postaw Polaków wobec ukrywających się Żydów.
- 3.** Określ motywacje Polaków, którzy wydawali lub mordowali ukrywających się Żydów podczas okupacji hitlerowskiej.
- 4.** Oceń reakcje społeczeństwa polskiego na przypadki wydawania i mordowania Żydów.
- 5.** W punktach przedstaw swoje wnioski z lektury tekstu Jana Grabowskiego.

Biedni Polacy patrzą na getto

GRUPA 1

1. Wskaż w tekście Jana Błońskiego zdania zawierające odniesienia religijne.
2. Wyjaśnij, kogo ma na myśli autor przywołując postacie Kaina i Abla.
3. Nazwij przywołaną w tekście współczesną postawę Kościoła wobec swoich win z przeszłości.
4. Określ, na czym polegała wina chrześcijan wobec Żydów.
5. Wyjaśnij, dlaczego autor w swoim eseju tak często odwołuje się do religii.

Biedni Polacy patrzą na getto

GRUPA 3

1. Zaznacz w tekście fragmenty mówiące o współwinie Polaków i określ, czego dotyczą.
2. Zaznacz w tekście fragmenty mówiące o poczuciu skażenia, zbezczeszczenia i określ, czego dotyczą.
3. Zaznacz w tekście fragmenty konieczności oczyszczenia i określ, czego dotyczą.

Biedni Polacy patrzą na getto

GRUPA 4

1. Przedstaw postawę Mickiewicza, Słowackiego, Norwida, Miłosza wobec Żydów.
2. Wyjaśnij, jak autor rozumie zaczerpniętą z wiersza Miłosza postać kreta.
3. Określ, jaką rolę spełniają w tekście cytaty z wypowiedzi i wierszy Miłosza.
4. Wyjaśnij związek tytułu tekstu Błońskiego z tytułem wiersza Czesława Miłosza.

Czesław Miłosz, *Campo di Fiori*, 1943

W Rzymie na Campo di Fiori
Kosze oliwek i cytryn,
Bruk opryskany winem
I odłamkami kwiatów.
Różowe owoce morza
Sypią na stoły przekupnie,
Naręcza ciemnych winogron
Padają na puch brzoskwini.

Tu na tym właśnie placu
Spalono Giordana Bruna,
Kat płomień stosu zażegnał
W kole ciekawej gawiedzi.
A ledwo płomień przygasnął,
Znów pełne były tawerny,
Kosze oliwek i cytryn
Nieśli przekupnie na głowach.

Wspomniałem Campo di Fiori
W Warszawie przy karuzeli,
W pogodny wieczór wiosenny,
Przy dźwiękach skocznej muzyki.
Salwy za murem getta
Głuszyła skoczna melodia
I wlatywały pary
Wysoko w pogodne niebo.

Czasem wiatr z domów płonących
Przynosił czarne latawce,
Łapali skrawki w powietrzu
Jadący na karuzeli.
Rozwiewał suknie dziewczynom
Ten wiatr od domów płonących,
śmiały się tłumy wesołe
W czas pięknej warszawskiej niedzieli.

Morał ktoś może wyczyta,
że lud warszawski czy rzymski
Handluje, bawi się, kocha
Mijając męczeńskie stosy.
Inny ktoś morał wyczyta
O rzeczy ludzkich mijaniu,
O zapomnieniu, co rośnie,
Nim jeszcze płomień przygasnął.

Ja jednak wtedy myślałem
O samotności ginących.
O tym, że kiedy Giordano
Wstępował na rusztowanie,
Nie znalazł w ludzkim języku
Ani jednego wyrazu,
Aby nim ludzkość pożegnać,
Tę ludzkość, która zostaje.

Już biegli wychylać wino,
Sprzedawać białe rozgwiazdy,
Kosze oliwek i cytryn
Nieśli w wesołym gwarze.
I był już od nich odległy,
Jakby minęły wieki,
A oni chwilę czekali
Na jego odlot w pożarze.

I ci ginący, samotni,
Już zapomniani od świata,
Język nasz stał się im obcy
Jak język dawnej planety.
Aż wszystko będzie legendą
I wtedy po wielu latach
Na nowym Campo di Fiori
Bunt wznieci słowo poety.

Warszawa - Wielkanoc, 1943

Czesław Miłosz, *Biedny chrześcijanin patrzy na ghetto, 1945*

Pszczoły obudowują czerwoną wątrobę
Mrówki obudowują czarną kość
Rozpoczyna się rozdzieranie, deptanie jedwabi,
Rozpoczyna się tłuczenie szkła, drzewa, miedzi, niklu,
srebra, pian
Gipsowych, blach, strun, trąbek, kiści, kul, kryształów -
Pyk! Fosforyczny ogień z żółtych ścian
Pochłania ludzkie i zwierzęce włosie.

Pszczoły odbudowują plastry płuc
Mrówki odbudowują białą kość,
Rozdzierany jak papier, kauczuk, płótno, skóra, len
Włókna, materie, celuloza, włos, węzowa łyska, druty
Wali się w ogniu dach, ściana i żar ogarnia fundament.
Jest już tylko piaszczysta, zdeptana z jednym drzewem
bez liści
Ziemia

Powoli, drażąc tunel posuwa się strażnik - kret
Z małą czerwoną latarką przypiętą na czole
Dotyka ciał pogrzebanych, liczy, przedziera się dalej
Rozróżnia ludzki popiół po tęczującym oparze
Popiół każdego człowieka po innej barwie tęczy
Pszczoły odbudowują czerwony ślad
Mrówki odbudowują miejsce po moim ciele.

Boję się, tak się boję strażnika - kreta.
Jego powieka obrzmiła jak u patriarchy,
Który siadywał dużo w blasku świec
Czytając wielką księgę gatunku.

Cóż powiem mu, ja, Żyd Nowego Testamentu
Czekający od dwóch tysięcy lat na powrót Jezusa?
Może rozbite ciało wyda mnie jego spojrzeniu
I policzy mnie między pomocników śmierci
Nieobrzezanych.